

PAUSANIAS'DA KÜLT KURAN KADIN KAHRAMANLAR

Ayşen SİNA*

Cult Establishing Heroines of Pausanias

ÖZET

Bu çalışmada Pausanias'ın Periegesis tes Hellados (Yunanistan'ın Tasviri) adlı eserinde geçen ikisi ölümlü, diğerleri ise mitos kahramanı niteliğinde yirmi sekiz kült kurucu kadın ele alınmıştır. Yazar tanrılar, kahramanlar, ölümlüler, eski dinsel gelenekler ve şenlikleri etkileyici biçimde günümüze aktarmış: Özellikle ünlü tapınakları, kahraman mezarlarını ve kehanet merkezleriniengin bir bilgelikle işlemiştir. Yunancadan gelen "heroine" kelimesi, genel olarak buldukları toplumda insanüstü özellikleriyle diğerlerinden ayrılan kadın kahramanları tanımlar. Toplumda eriştikleri büyük bir dinsel saygınlıkla imgelem gücünün, düşüncenin, edebi ve sanatsal yaratıcılığın gelişimine katkıda bulunmuş olan kahramanlar, insanüstü ama asla tanrısal olmayan bir varoluş tarzı göstermişlerdir. Erkek kahramanlara benzer bir biçimde, kült kuran kadın kahramanlar da, yeryüzünde oturan, tanrılar gibi ebediyen orada yaşayan ve güç bakımından da tanrılara yaklaşan ölmüş insanların ruhlarından başka bir şey değildir.

ABSTRACT

The paper takes into consideration the twenty-eight cult establishing heroines, two of whom are mortal and rest bear the characteristics of mythical beings, in Periegesis tes Hellados (Description of Greece) by Pausanias. The writer effectively reveals the lives and deeds of gods, goddesses, heroes, heroines and mortals. He depicts traditions and customs, rites and rituals. He, furthermore, describes famous temples, tombs of heroines and centres of prophecy with great skill. The word "heroine" is with Greek origin. It is used for a woman with superhuman powers which cause her to seem different from

---

* Dr. , Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

other women who are the members of the society in which she lives. With the reverence and religious esteem they gain, these heroines make considerable contribution to the imaginative power, way of thinking and the development of literary and artistic life. They are superhuman but not heavenly beings and reveal this attitude of theirs in whatever they perform. Like heroes, cult establishing heroines dwell in this world and they are, in fact, the souls of people who resemble gods powerwise and who are believed to remain forever where they are born even after they pass away.

Genel tanımıyla kahraman, toplum içerisinde üstün nitelikleriyle dikkati çeken kimsedir. Kahramanlık destanının (heroik eposun) en büyük temsilcisi olan Homeros'da kadın kahraman anlamına gelen *heroine* (ἡρώϊνη) kelimesinin geçmemesine dayanan Finley, Yunan Arkaik döneminde erkek kahramanlar benzeri kadın kahraman olmadığı sonucuna varır.¹ Ancak, Odysseus'un Ölümler Ülkesi'ne varışının anlatıldığı bölümde geçen ünlü kadınlar Tyro gibi ya soylu bir babanın kızı ya da Alkmene gibi soylu bir kocanın karısı olarak geçerler.² Homeros'da sözü edilen kadınlar, aslında erkek kahramanlar ile birçok benzerlik gösterir. Bazen babaları ya da kocaları olmadan, oğullarıyla ünlenenlere de rastlamak olasıdır: Kötü yürekli Minos'un kızı Ariadne için yiğit; Alkmene için ise aslan yürekli, atılgan sıfatları kullanılır. Hesiodos, kahramanı bir efsane kişisi, iyiliksever kimse olarak düşünür ve bunların ölümlerinden sonra onurlandırılan yerel kahramanlar olduklarını söyler.³ İ.Ö. 6. ile 4. Yüzyıllar arasındaki Yunan Klasik döneminde, kadın kahraman *heroine* kelimesini kullanan şair Pindaros'tur. Yazara göre üç varlık kategorisi vardır:⁴ Tanrılar, kahramanlar ve insanlar. Platon buna daha sonra Daimonları da ekleyecektir.⁵ Ancak yazar, eserinde kahramanların kökeni ve ontolojik yapısı ve tanrılar ile insanlar arasındaki farklılık ya da benzerlikler konusunda aydınlatıcı bilgi vermez. Bununla birlikte *heroine* Pindaros'un epinikionlarının* on ikisini oluşturan Pythia ve on dördünü oluşturan Olympia oyunlarını konu alan eserlerde geçmektedir.⁶

¹ Finley, M.I., 1978, s. 33; Coldstream, J.N., JHS 96 (1976) s.8-17

² Homeros, *Odysseus*. XI. 235-259; 266-268 (Diğerleri Antiope 260-265; Megara 269-270; Epikaste 271-280; Khloris 281-297; Leda 298-304; Iphimedeia 305-320; Phaidra, Prokris ve Ariadne 321-325; Maira, Klymene ve Eriphyle 326-327. *Ilyada*'nın XIV. kitabında geçenler: Dia 317-318; Danae 319-320; Europoe 321-322; Semele ve Alkmene 323-325; Astyokhe 513-515; Astyokheia 658-660; Aglaia 672; Alkestis 714-715 ve Hippodameis 742-744.

³ Hesiodos, *İşler ve Günler*, 159-172

⁴ Pindaros, *Olympia*. II.1; Race, W., 1997 s.17

⁵ Ayrıca, Aiskhylos'un tragedyalarında Alkmene, Atalanta, Europe, Helena, Hypsipyle, Iphigeneia, Kallisto, Penelope ve Niobe; Sophokles'te Andromakhe, Danae, Erigone, Eriphyle, Hermione, Hippodameia, Iphigeneia, Kreousa, Nausikaa, Niobe, Polyksene, Prokris, Tyro ve Phaidra; Eurypides'te Andromeda, Antiope, Hypsipyle, İno, Melanippe ve Steneboia işlenmiştir.

*Epinikion:Çeşitli oyunlarda zafer kazananlar şerefine söylenen zafer şarkısı.

⁶ Bkz. Pindaros, *Lyricus*; Schroeder, O., *Olympian, Phytian, Nemean, Isthmian Odes*. 1900.

Kadın kahramanlar Klasik dönemde özellikle tragedya yazarları tarafından sevilerek işlenmiştir. Eserlerinde ağırlıklı olarak yaşadığı toplumdaki çeşitli din ve ahlak konularını işleyen Aiskhylos'un Hydraphoroi (Su Taşıyıcıları) adlı günümüzde kayıp olan eserinde Semele anlatılmıştır. Sophokles, Trakhis Kadınları'nda Deineira'yı, Oinomaos'ta Hippodameia'yı ele alırken, Euripides de Hippolytos adlı eserinin kahramanı olarak Phaidra'yı seçmiştir. İphigeneia, Medeia, Elektra ve Helena ise yukarıda anılan yazarların eserlerine temalarıyla birlikte adlarını da vermiş mitolojik kadın kahramanlardır. *Heroine* kelimesi komedy yazarlarından ilk olarak Aristophanes tarafından *heroinei* (kadın kahramanlar) biçimiyle kullanılmıştır⁷. Hellenistik dönemde ise çok farklı biçimlerde yazılmaya başlanmış olan bu kelimenin yaygın olarak *heroissa* şeklinde yazıldığı gözlenmektedir.⁸ *Heroine* kelimesinin edebi metinler dışında ilk kez geçtiği yer ise, yine aynı döneme tarihlendirilen ve Kuzey Yunanistan'da yer alan Volos'ta bulunan bir urna* üzerindedir. Burada *heroisson ktiston*, yani 'kurucu kadın kahramanlar' ifadesi yer almaktadır.⁹

İ.S. 2. yüzyılın sonunda, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius dönemlerinde yaşayan Pausanias, on kitaptan oluşan *Periegesis tes Hellados* adlı bir gezi kitabı yazmıştır. Kaynak göstermeden söylediklerine herkesin inanmasını isteyen Pausanias, bu eserde son derece ayrıntılı olarak dini adetlerden, eski kült kentlerinden ve kült kurucularından söz eder. Bu konuları anlatırken de, din adamlarının ya da bilgi sahibi yerlilerin sözlü bilgilerine dayanarak tanınmış şahsiyetlerin yerel mitoslarıyla yetinmeyerek ritüel uygulama geleneklerine de bolca yer vermiştir. Böylelikle, söz konusu geleneklerle o bölgenin topografisi ve tarihinin bazı özelliklerini benzer mitolojilerle belirgin bir biçimde birleştirmiş ve tanrılarla insanları belirsiz bir uzama dahil etmiştir.¹⁰

Pausanias, kült ve festival kurucusu olarak anlattığı kişiler arasında kadın-erkek ayrımı yapmaz. Nitekim, kahramanın tapınım merkezi olan yere *heroon** demesi bunu doğrular. Yazarın adlarına *heroon* yapıldığını söylediği kadın kahramanlar Andromakhe, İno, İphigeneia, Hymetho, Kyniska ve Platae'dir.¹¹ Kahramanların değişmeyen özgül niteliklerinden biri de ölümleridir ve pek çoğunun ölümü son derece dramatiktir. Bir anlamda kahramanların, ölümleriyle tanrılık düzeyine yaklaştıkları söylenebilir. Sınırsız bir ölüm sonrası varoluşa sahip olan kahramanların bedenlerine ait kalıntılar, izler veya simgeler kendine özgü denebilecek bir ölüm sonrası hayatı ortaya çıkarır. Mezarları, kalıntıları,

⁷ Aristophanes, *Bulutlar*, 315 (Bu muhteşem şarkıyı bize dinleten kadınlar kim Sokrates? Kadın Kahramanlar olmasın sakın?)

⁸ Lyons, D., 1996 s.14-15

*Urna: İçine su ve içki konulduğu gibi seçimlerde oy toplamak ve ölü küllerini muhafaza etmek için kullanılan; üzerinde genellikle palmet, gül, yaprak gibi süslerle çevrilmiş ve ölünün adının yazıldığı bir yazıt yeri olan kavanoza benzer bir kap.

⁹ IG IX.2.1129

¹⁰ Lyons, D., 1996, s. 17 (IV.34; Messenia buna iyi bir örnektir.)

*Heroon: Antikitede yüceltilmiş kahramanların anısına yapılan özel yapı.

¹¹ Pausanias, I,11.2; I.42.7; I.43.1; II,28.7; III, 15.1; IX, 2.7

anıt-mezarları yaşayanlar üzerindeki etkilerini uzun yüzyıllar boyunca sürdürür. Pausanias, kült kurucu kadınların mezarları konusunda değişken ifadeler kullanır. Örneğin: Hippolytos'un anıt-mezarı yani *mnema*'sı (μνήμα) yanına gömülen Phaidra'nın gömülü olduğu yer için, sıradan, sade ve süssüz mezar demek olan *taphos* (ταφός) kelimesini;¹² aynı biçimde Perseus'un kızı Gorgophone'nin bulunduğu için yer için *taphos* derken Gorgo'nun gömülü olduğu yere ise *mnema* kelimesini kullanır.¹³

Günümüzde *heroine* kelimesi, kahramanlık onuruna erişen ve kahraman durumuna getirilen kadın şahsiyetlerin anlatımı için kullanılmaktadır: Yani bir erkek kahramana eşit kadın. *Heroine*, mezarı çevresinde kült tapınımı olan mitolojideki tarihsel şahsiyetin destanıdır.

Pausanias'ta kült kuran efsanevi yirmi altı ve iki de ölümlü olmak üzere yirmi sekiz kadın yer almaktadır. Bunlar kitapta işleniş sıralarına göre ele alınacaktır. Buna göre, yazarın birinci kitapta ele aldığı Attika bölgesinde kült kurucu olarak adları geçenler: Phaidra, İphigeneia, Metaneira ve Hyperboreali Kızlar.

Phaidra: Minos ile Pasiphone'nin kızı, Ariadne'nin kız kardeşi olan Phaidra, doğumu yöneten tanrıça Eileithya'nın ayaklarına kadar uzanan elbisesiyle tasvir edildiği ağaçtan iki heykelini (ksoana) Girit'ten Atina'ya getirir.¹⁴ Burada Theseus ile evlenen Phaidra, kocasının bir Amazon'dan doğan Hippolytos adındaki üvey oğluna aşık olur. Aşkına karşılık bulamayan Phaidra, Hippolytos'a iftira atarak ölümüne neden olunca duyduğu vicdan azabı ve üzüntüden canına kıyar.

İphigeneia: Marathon'dan fazla uzak olmayan Brauron'a Tauris (Kırım yarımadasında) Artemis'inin ağaçtan heykelini (ksoanon) getirmiş olan İphigeneia, Agamemnon ile Klytaimnestra'nın kızıdır.¹⁵ Artemis'in gazabına uğrayan babası tarafından tanrıçaya kurban olarak sunulur. Ancak, tanrıça Phaidra'ya acıyarak bağışladıktan hemen sonra onu Tauris'e götürerek kendi rahibesi yapar. Pausanias, Brauron'da Artemis'in ağaçtan heykelini kendi gözleriyle gördüğünü söyler.

Metaneira: Eleusis kralı Keleos'un karısı olan Metaneira, kızı kaçırıldıktan sonra Anthium pınarı kıyısında yaşlı bir kadın kılığına giren Demeter'i bulur ve oğullarına bakıcılık yapması için yanına alır.¹⁶ Metaneira, Homeros'ta kızlarıyla birlikte Eleusis'teki Demeter kültürünün kuruluşunda yer alır.¹⁷

¹² Pausanias, II,32.4

¹³ Pausanias, II, 21.7

¹⁴ Pausanias, I, 18.5

¹⁵ Pausanias, I,33.1

¹⁶ Pausanias, I,39.1

¹⁷ Homeros, *Hymn to Demeter*, 101; 185 vd.

Hyperborealı Kızlar: Hyperokhe ve Laodike adlarındaki iki Hyperborealı genç kız, hemşehrileri Leto'nun ikizlerini doğurmak için Delos'a gelmesiyle kendilerinde kalan kutsal eşyaları buğday saplarına sararak buraya getirirler. Delos'ta ölen bu kızlara burada tanrısallık verilir. Bu nedenle, Deloslu kızlar ve erkekler evlenmeden önce saçlarını kesip Hyperborealı kızların mezarlarına bırakırlardı. Diğer iki Hyperborealı kız ise Arges ile Opis'tir. Bu kızlar da Apollon ile Artemis'in doğumları sırasında Leto ve Eiliethyia ile birlikte Delos'a gelmişler ve Leto'nun kolay doğum yapması için Eiliethyia'ya armağanlar sunmuşlardır.¹⁸

İkinci kitapta anlatılan Korinthos bölgesinde kült kuran kadınlar da şunlardır: Aithra, Khloris, Helena, Hypermnestra, Danaos Kızları, Medeia, Nikagora ve Phaidra.

Aithra: Troizen kralı Pittheos'un kızı, Theseus'un annesi olan Aithra, Athena'nın telkiniyle yakındaki bir adaya giderek Pelops'un araba sürücüsü kahraman Spharios'a kurban sunmaya gider ve orada Poseidon ile buluşur. Bunun üzerine, Aithra oraya Athena Apaturia için bir tapınak kurar. Troizenli kızlar evlilik öncesi Athena Apaturia'ya kuşaklarını adarlar.¹⁹ Bir tanrının mı yoksa ölümlünün oğlu mu olduğu belli olmayan Theseus'un ölümünden sonra Aithra oğlunun acısına dayanamayarak canına kıyar.

Khloris: Amphion ile Niobe'ninon dört çocuğundan biri Meliboea, yani Khloris'tir. Amyklas dışındaki on iki kardeşi Apollon ve Artemis tarafından öldürülünce hayatta kalan iki kardeş Leto'ya sığınır ve ona bir tapınak kurarlar.²⁰ Meliboea'nın kardeşlerinin ölümünden duyduğu korku yüzünden sararip solmasından dolayı adı 'solgun' anlamına gelen Khloris olur.

Helena: Zeus ile Leda'nın kızı, Klytaimnestra ve Dioskurların (Polydeukes ve Kastor) kardeşi olan Helena, Theseus ve arkadaşı Peirithous Theprotia'ya kaçtıktan sonra, kardeşleri tarafından kurtarılıp Lakedaimonia'ya getirilir. Bunun üzerine Helena, Anakton yakınında Eiliethyia'ya bir tapınak adar. Helena çocuğuyla Argos'a vardığında Eileithyia tapınağının burada da kurulu olduğunu söylerler.²¹ Helena'nın sonuna ilişkin gelenekleşmiş anlatılar çok çeşitlidir. Değişmeyen tek son ise nasıl ve nerede olursa olsun Helena'nın canına kıydığıdır.

Hypermnestra: Danaos'un Aigptos'un elli oğluya evli elli kızından babasının verdiği kocalarını öldürme emrine uymayan en küçük kızı Hypermnestra'dır. Kocası Lynkeos'u esirgeyen ve onunla evlenerek Abas'ı doğuran Hypermnestra, babasına başkaldırmak suçundan yargılanırken Argos mahkemesinde aklanır. Bunun üzerine Hypermnestra, Argos Heraion'una

¹⁸ Pausanias, I, 4.4; I,18.5; I, 31.2; Herodotos, IV,32-35

¹⁹ Pausanias, II, 33.1

²⁰ Pausanias, II, 21.10

²¹ Pausanias, II, 22.6

konulmak üzere Aphrodite Nikephoros'un (zafer bağışlayan) ağaçtan bir heykelini adar. Argos'ta bulunan Artemis Peitho (ya da Persuasion) tapınağını kuran Hypermnestra ve kocası Lynkeos'un mezarları Delta denilen yerde kurulmuş olan Zeus Phyksios tapınağının hemen yanındadır.²²

Danaos Kızları: Amcaoğullarıyla evlenmemek için babaları önderliğinde Argos'a kaçan kızlar, Lerna kentine Aphrodite'nin taştan bir heykelini adarlar.²³ Herodotos bu kızların Thesmophoros denilen Demeter sırlarını Mısır'dan getirdiklerini ve Pelasg kadınlara öğrettiklerini; ve yine Rodos kenti olan Lindos'a bir Athena tapınağı yaptırdıklarını yazar.²⁴ Danaos Kızları, kocalarını öldürmek suçundan Ölüler Ülkesi'nde dibi delik bir fıçıyı suyla doldurma cezasına çarptırıldılar.

Medeia: Eretrialı Athenodorus'un versiyonu olan Medea öyküsünde, Kolkhis kralı Aietes'in kızı olan Medeia, kocası Iason'a olan aşkımdan kurtulur, Iason ise Thetis'e aşık olur, ancak her ikisi de Aphrodite tarafından "iyileştirilir".²⁵ Bu versiyona göre müteşekkir Medea, Korinthos'ta Aphrodite için bir tapınak inşa ettirir.²⁶

Nikagora: Korinthos Sikyon'da Asklepios'un bir tapınağı vardır. Sikyonlular bu tanrının kültünü burada kuran kişinin Ekhetimos ve Agasikles'in kızı olan Nikagora olduğunu söylerler.²⁷ Ancak, Nikagora mitolojik bir şahsiyet değil, Sikyonlu bir kadındır.

Phaidra: Theseus ile Amazon Melanippe'nin oğlu olan ve Artemis'e büyük saygı duyan Hippolytos'a öfkelenen Aphrodite, hor görülüşünün öcünü almak için Theseus'un ikinci eşi Phaidra'nın yüreğinde bu genç adama karşı büyük bir aşk ateşi yakar. İstemedi aşık olan Phaidra, iyi bir araba sürücüsü olan Hippolytos'u gözetler. İşte tam burada kurulu olan tapınak bundan sonra Aphrodite Kataskopia (gözetleyen) olarak adlandırılır.²⁸

Pausanias, üçüncü kitapta Lakonia bölgesine anlatır. Bu bölgede kült kuran kadınlar: Eurydike, Knageos Rahibeleri ve Leandris'tir.

Eurydike: Lakedaimon ile Sparta'nın kızı olan Eurydike Akrisios'un da karısıdır. Sparta'ya Argolus Hera'nın tapınağını yaptıran Eurydike Danae'nin annesidir.²⁹

Knageos Rahibeleri: Aphidna savaşında Dioskurlar safında çarpışan bir Lakonialı olan Knageos, Atinalılar tarafından tutsak edildikten sonra Girit'e

²² Pausanias, II, 19.6; II, 21.1

²³ Pausanias, II, 37.2

²⁴ Herodotos, II, 171, 182

²⁵ Müller, *Frag. Hist. Graec. iv*, s. 345.

²⁶ Pausanias, II, 3.6-11

²⁷ Pausanias, II, 10.3

²⁸ Pausanias, II, 32.3

²⁹ Pausanias, III, 13.8

köle olarak satılır. Burada tanrıça Artemis'in hizmetine verilen Knageos, tanrıçanın heykelini ve genç kızlardan oluşan rahibeleri alarak Lakonia'ya kaçır ve Artemis Knagia adıyla bir kült kurar.³⁰

Leandris: Lakedaimonialılar ile Messenialılar savaşırken Lakedaimonia kralı Anaksandros'un karısı, Thetis'in rahibesi Kleo kaçırılır. Kleo, kocasından Thetis'in ağaçtan heykelini bulmasını ve tanrıçaya bir tapınak kurmasını söyler. Leandris adlı biri rüyasında heykelin saklı olduğu gizli yeri görür ve heykeli bulur. Efsanevi bir şahsiyet olmayan Leandris heykeli Thetis'in tapınağına yerleştirir.³¹

Abia, Diomede ve Messene, dördüncü kitapta işlenen Messenia bölgesinin kült kurucu kadın kahramanlarıdır.

Abia: Herakles'in oğlu Glenos'un sütanesi olan Abia, Herakles'e bir tapınak kurar. Bunun üzerine Messenia kralı Khresphontes tapınağın kurulduğu bu yere Abia adını verir.³²

Diomede: Messenia kenti olan Mothone'de kurulmuş olan Athena tapınağına, burada esen çok şiddetli rüzgarları dindirmesi ve denetlemesi için bir heykel adayan Diomede, Lakedaimon ile Sparta'nın kızıdır. Şiddetli esen rüzgarların dinmesi için yakardığı tanrıça Athena'ya Anemotis (rüzgarı dindiren, denetleyen) adını veren de Diomede'dir.³³

Messene: Argos kralı Triopas'ın kızı olan Messene, Lakedaimon kralının küçük oğlu Polykaon ile evlenir. Krallık büyük oğula kaldığı için, Messene, kocasını başka bir yerde yurt aramaya yönlendirir. Bunun üzerine Polykaon, Argos ve Lakedaimonluların askerlerin yardımıyla yeni topraklar fetheder ve buraya karısının adını verir: Messenia. Andania ülkenin başkenti olarak belirlenir. Kelainos'un oğlu ve Atinalı Phlyos'un torunu olan Kaukon'un Eleusis'ten getirdiği Persephone ve Demeter kültlerini Andania'ya yerleştiren Messene'dir. Ayrıca, Messene kocası ile birlikte İthome kentinde Zeus için kutsal bir alan tahsis eder.³⁴

Beşinci ve altıncı kitaplar, adını Poseidon ve Euruphyle'nin oğlundan alan Elis bölgesine ayrılmıştır. Elisli Kadınlar, Hippodameia ve Physkoa bölgenin kült kurucu kadınlarıdır.

Elisli Kadınlar: Varlıklı Elis'in oğlu olan kral Augeias ile Herakles arasında doğan anlaşmazlıklar nedeniyle ortaya çıkan gergin ortamı yatıştırmak ve ülkelerini korumak için tanrıça Athena'ya yalvaran Elisli Kadınlar, yakarılarının karşılığını alınca Athena Metros (ana) kültünü kurarlar.³⁵

³⁰ Pausanias, III, 18.4

³¹ Pausanias, III, 14.4

³² Pausanias, IV, 30.1

³³ Pausanias, IV, 35.8

³⁴ Pausanias, IV, 1.5, 8-9; IV, 3.9

³⁵ Pausanias, V, 3.2

Hippodameia: Elis bölgesindeki Pisa kentinin kralı olan Oinomaos'un kızı Hippodameia Pelops ile evlenmek ister. Damadının tahtını elinden alacağını düşünen Oinomaos, kızının evliliğine karşı çıkar. Bunun üzerine Hippodameia babasına tuzak hazırlayarak onu öldürtür. Hippodameia evlilik tanrıçası Hera'dan Pelops ile evlenebilmek için yardım dileğinde bulunur. Dileği gerçekleşikten sonra da, Hera'ya yetiştirdiği ürünlerden sunar ve sığırlar kurban eder. Pelops da karısı onuruna Olympia'da beş yılda bir kutlanan Hera Bayramı düzenler.³⁶ Ancak Hippodameia, kocası tarafından kendisine ihanet ettiği gerekçesiyle evinden ve yurdundan kovulur; Argolis'te Mideia'ya sığınır ve burada ölür.

Physkoa: Heraia şenliğinde on altı kadın tarafından icra edilen iki dans vardır. Bu danslardan birine Physkoa, diğerine de Hippodameia denirdi. Physkoa'nın Elis'ten geldiğini ve yaşadığı yerin adının Orthia olduğunu, ayrıca, Dionysos ile evlendiğini ve Narkaios adında bir çocuk doğurduğunu söylerler. Narkaios büyüüp komşu halklara savaş açtıktan sonra gücü artar ve bunun üzerine kendi adından esinlenerek Athena'ya Athena Narkaiia tapınağını kurar. Ancak, en önemlisi Physkoa ve Narkaios'un Eleusis'te Dionysos'u onurlandıran ilk şahsiyetler olmasıdır.³⁷

Altıncı kitapta kült kurucu kadın yer almazken, yedinci kitabı oluşturan Akhaia bölgesinde kült kurucusu olarak yalnızca Amazonlar geçer.

Amazonlar: Pausanias, kendisinin de Pindaros'tan öğrendiğine göre, Amazonların Ephesoslu Artemis'e bir tapınak kurduklarını yazar.³⁸

Arkadia bölgesinin anlatıldığı sekizinci kitapta Laodike, kült kurucu olarak anlatılan tek kadındır.

Laodike: Babası Arkadialı Agapenor Troia savaşından dönerken gemisinin batması üzerine dalgalar tarafından Kıbrıs'a atılır ve orada Paphos kentini kurar. Laodike şükran borcu olarak Athena'ya Kıbrıs Paphos'tan doğduğu kent olan Arkadia Tegea'ya bir elbise gönderir. Ayrıca, Tegea'da Aphrodite Paphos adına bir tapınak kurar.³⁹

Yazar, Harmonia, Pelarge, Ariadne ve Elektra'nın kült kurucu olarak geçtiği Boiotia bölgesini dokuzuncu kitapta anlatır.

Harmonia: Thebai efsanesine göre, Ares ile Aphrodite'nin kızı olan Harmonia Zeus'un iradesiyle Kadmos ile evlendirilir. Harmonia, Thebai'de Aphrodite'ye Kadmos'un gemileri üzerindeki ağaçlardan yaptığı tanrıçanın üç heykelini sunar. Bu heykellerden ilkinin adı Ourania'dır ve bedensel tutkularından arınmış manevi aşkı temsil eder. İkincisi Pandemos'tur ve manevi

³⁶ Pausanias, V.16.3-4

³⁷ Pausanias, V, 16.6-7

³⁸ Pausanias, VII, 2.7

³⁹ Pausanias, VIII, 53.7

ve yüce, tutkudan arınmış aşkın karşıtı olan bayağı ve fiziksel aşkın ifadesidir. Üçüncüsü olan Apostrophia, yasalara aykırı ve de günah niteliğindeki eylemleri yadsır. Annesi Aphrodite Hephaistos ile evliyken Ares ile olan yasak ilişkisinin meyvesi Harmonia, onun soyundan gelenlerin hayatını zehirleyecektir.⁴⁰

Pelarge: Potnieos'un kızı ve İsthmiades'in karısı olan Pelarge, kocasıyla birlikte Yedi Önder'in Thebai'ye karşı giriştikleri sefer nedeniyle dağılmış bulunan Kabeirlerin kültürünü Boiotia'da yeniden kurar. Pelarge öldüğü zaman Dodona kahini Telondes, tanrılar uğruna gösterdiği çabadan dolayı Pelarge'ye tanrısallık atfedilmesini emreder.⁴¹

Ariadne: Minos ile Pasiphone'nin kızı olan Ariadne, Delos Apollon'una sunsun diye Theseus'a Daedelos'un yaptığı bir Aphrodite heykeli verir.⁴²

Elektra: Agamemnon ile Klytaimnestra'nın kızı olan Elektra, birçok olaydan sonra Pylades ile evlenir ve Phokis'e gider. Hephaistos'un Zeus için yaptığı ünlü asayı buraya getiren Elektra'dır.⁴³

Phokis ve Lokris bölgelerinin anlatıldığı onuncu ve son kitapta kült kurucu olarak Prokne anılmaktadır.

Prokne: Atina kralı Pandion'un kızı, Philomela'nın kız kardeşi olan Prokne Atina'dan Daulis'e tanrıça Athena'nın ağaçtan heykelini getiren ilk kişidir.⁴⁴ Trakyalı Tereos ile evlenen Prokne, kocasının kendisini kız kardeşi Philomela ile aldatması üzerine öz oğlunu pişirip kocasına yedirir. Oğlunu yediğini sonradan anlayan Tereos, kaçan karısını ve baldızını Daulis'te yakalar. Sonradan bu iki kardeş, kendilerine acıyan tanrılar tarafından birer kuşa dönüştürüldüler.

Yunan dini üzerine araştırmalar yapan bilim adamlarının en tanınmışlarından biri olan Farnell, günümüzde de geçerliliğini koruyan bir kuram önerir.⁴⁵ Yazara göre, kahramanlar:

a- tanrısal veya ritüel kökenlidir.

b- gerçekten yaşamış (savaşçılar veya ruhban sınıfına dahil olan) kişilerdir.

c- şairler ve bilginler tarafından yaratılmış şiir ve destan kişileridir.

d- efsanevî ataların kültleri olarak bir ulusa ya da kente adını verirler.

e- insanların gündelik hayatında yer alacak yeni şeylerin yaratıcıları veya mucitleridir.

⁴⁰ Pausanias, IX. 16.3

⁴¹ Pausanias, IX. 25.7-8

⁴² Pausanias, IX. 40.3

⁴³ Pausanias, IX.40.12; Homeros, *İlyada*, II.105 vd.

⁴⁴ Pausanias, X, 4.9-10

⁴⁵ Farnell, L.R.,1921 s.21-25

Ancak, bu sınıflamaya nedense sokulmayan örnekler de dikkati çekiyor. Tanrısal kökenli bir kadın kahraman olduğu düşünülürse, Helena destan ve şiirlerde sıklıkla yer almaktadır. Aynı biçimde Penelope ve Klytemnestra da bu gruba dahildir. Yine, bir yere adını veren kahramanlar arasında kadın kahraman olarak Hippodameia ve Athena Apaturia kültüründe önemli rolü olan Aithra'yı da burada anmak yerinde olacaktır.⁴⁶ Bir yerin ilk sakinleri ve halkların veya ailelerin ataları ya da çocukları olarak geçen çok sayıda kadın kahraman vardır.⁴⁷

Pausanias, yeni bir yurt kuran iki kadın kahraman sayar: Messenia bölgesine adını veren Messene ve bulunduğu kente Herakles kültürünü kurarak kendi adını veren Abia.⁴⁸ Kent ya da koloni kuran tarihsel kişiler genellikle erkektir. Yazara göre, Korinthos Sikyon'da Asklepios kültü ve tapınğını kuran Nikagora gerçekten yaşamış, ölümlü bir kadındır. Bir diğer ölümlü de, tanrıça Thetis'in kayıp olan ağaçtan heykelinin saklı olduğu yeri rüyasında gören Leandris'tir. Kahraman tapınımının kehanetlerle, özellikle hastalıkları sağaltmayı amaçlayan istihare ritüelleriyle ve büyük öneme sahip kayıp kutsal eşyanın bulunmasıyla da ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Hyperborealı Kızlar, Leto'nun Delos'ta Apollon ve Artemis'i doğurmasına yardım etmişlerdir. Bunun üzerine Deloslu genç kızlar ve erkekler evlenmeden önce saçlarını kesip bu kızların mezarlarına bırakırlardı. Böylelikle kendileri de sağlıklı doğumlar yapıp sağlıklı çocuklara sahip olmayı arzu ederler.⁴⁹ Benzer bir durum da Troizenli genç kızlar ve erkeklerin evlilik öncesinde kuşaklarını adamalarında görülür. Athena Apaturia kültürünü kuran Aithra tanrıçanın telkiniyle Poseidon ile birlikte olmuştur. Kült kuran kadın kahramanların bir özelliği de tanrılar için olağanüstü çaba sarfetmeleridir. Bu efsanevi kadınlar Elektra, Knageos Rahibeleri, Diomede, Hyperborealı Kızlar, Metaneira, Amazonlar ve Eurydike'dir. Söz konusu kadınların *sui generis* (insanüstü, ama asla tanrısal olmayan, bir diğer anlamda da "kendine özgü") bir varoluş tarzını paylaştıkları ve etkinlik gösterdikleri söylenebilir.

Kült kurucu kadınların bir diğer grubu da, insan hayatının sonlu oluşunun ve "herhangi bir özelliği olmayan" bir varoluşun sıradanlığının kutsallaştırılması olarak yorumlanabilecek bir eylem içine girerler: Bu ya canına kıyma ya ağır cezalara çarptırılma ya da başkasının günahını yüklenmedir.⁵⁰ Phaidra üvey oğluna aşık olup onun ölümüne neden olduğu için duyduğu vicdan

⁴⁶ Nilsson, M.P., 1906 s.495

⁴⁷ Nilsson, M.P., 1971 s.585vd.

⁴⁸ Pausanias, IV, 30.1; IV, 1.5, 8-9; IV, 3.9: Adlarını kentlere veren kadın kahramanlar; Alakomenia, Amphissa, Andania, Araithyrea, Arene, Arne, Boura, Dyme, Eirene, Ephyre, Harpina, Helike, Hyrmina, İsmene, Kyrbia, Lampsake, Larisa, Larymna, Mothone, Mykene, Myrine Nemea, Nonakris, Oikhalia, Oinoe, Physkoa, Psothis, Side, Sparte, Tanagra, Thebe, Thaphne, Thespia, Thisbe, Thyia, Triteia: Demoslara adlarını verenler; Aglauros, Hekale, Mclite: Kavimlere adlarını verenler; Hymetho ve Milye. Kearns, E., BICS Suppl. 57 (1989) s.101-102

⁴⁹ Guthrie, W.K.C., 1955 s.76; Farnell, L.R., 1907 c.IV s.102; Nilsson, M.P., 1906 s.150 vd.

⁵⁰ Eliade, M., 2003 s. 320 vd.

azabından; Aithra oğlu Theseus'un ölüm acısına dayanamadığından; Helena, tanrılar tarafından kendisine kurulan tuzaklara rağmen ayakta durma gayretindeyken istenmeyen kişi ilan edilmesinden dolayı canlarına kıyarlar. Hypermnestra babasına başkaldırdığından, Hyperboralı Kızlar Demeter Sırlarını Pelasg kadınlarına öğrettiklerinden, Danaos Kızları kocalarını öldürdükleri gerekçeleriyle ağır cezalara çarptırılmışlardır. İnsana ait etkinliklerin ilk örnek niteliğinde temsilcileri olan çeşitli cezalara çarptırılan bu kadınlar, kent yasaları veya kent yaşamının kuralları ve tekeşliliğin sembolleridir. Verilen emirlere uymamak, kuralsızlıklar ve her türden suistimaller (yani günah ve suç olarak kabul edilecek her şey) doğrudan ve dolaylı olarak yaratıcılık işini kışkırtır.⁵¹ Bu durum kocalarının ihanetine uğrayan Medeia, Ariadne ve Prokne için de böyledir. Guthrie'ye göre, tesis edilmiş kültürlerdeki çoğu "kahramanın" görevi, toplumdaki çürümüş ahlaki değerleri tazelemek ve ölümlü kadınları benzer kaderden koruyarak doğru yolu göstermektir.⁵² Yukarıda sözü geçen "heroine" örnekleri ise, Guthrie'nin sosyopolitik bakışına bu açıdan malzeme olabilecek istisnalardır.

Pausanias'ta kült kurucusu olarak geçen kadınlardan ikisi, Medeia ve Prokne çelişkili değerlerle yüklü ve sıradışı, hatta sapkın bir doğaya sahiptirler. Yani hem "iyi" hem de "kötü" sıfatlarını birlikte taşırlar.⁵³ Medeia ve Prokne sadık, sevecen ve fedakar eşlerdir; ama öte yandan kocalarının ihanetleri karşısında öz çocuklarını öldürecek kadar da canidirler. Eğer kült, kutsal güçler karşısında evrensel düzeni güvence altına almak isteyen insanların kendilerini topluca ifade etme yolu olarak tanımlanırsa, bu durumda Medeia ve Prokne'ye tapınanların umudu, onların başına gelen bu acımasız yazgıya uğramamak, onların yaşadığı çaresizliklere düşmemek olmalıdır.

Kült kuran kadınların bir kısmı da başkalarının sebep olduğu sıkıntılar yüzünden ölümlerle karşı karşıya gelerek uzun süre sonra yaşamları düzene girenlerdir. İphigeneia babasının Artemis'in geyiğini öldürmesi nedeniyle; Khloris annesi Niobe'nin çok çocuğuyla kibirlenmesi yüzünden; Laodike babasının ihmalinden ve son olarak Harmonia, Ares ile Aphrodite'nin yasak aşklarının meyvesi olduğu için lanetlenmişler ve hiç de hak etmedikleri cezalara maruz kalmışlardır. Tıpkı Phaidra, Aithra ve Helena'da olduğu gibi, bu kadınların tapınıcıları da, olasılıkla bu kadar üzüntüden sonra ulaşılan doyumsuz ve sonsuz mutluluğun peşindeydiler.

Kadın kahramanların mit ve tapınım içindeki rollerinden diğer ikisi de sorun çözmek ve keşifte bulunmaktadır. Pausanias'taki kült kurucularından Elisli Kadınlar, Herakles ile Augeias arasındaki anlaşmazlığı gidererek ülkelerine barış getirirler. Physkoa ve Hippodameia ise, Heraia şenliklerinde on altı kadın

⁵¹ Eliade, M., 2003 s.350; Nilsson, M.P., 1906 s.383

⁵² Guthrie, W.K.C., 1955 s.254 vd.

⁵³ Lyons, D., 1996 s.57

tarafından icra edilen iki dansın buluşçularıdır ve bu danslar onların adlarıyla anılır.⁵⁴

Sonuç olarak yukarıda Pausanias'ın ele alış sırasıyla anlatılan kadınların ortak özelliği, hepsinin kült kurucusu kahramanlar olmasıdır. Öyle anlaşılıyor ki, kadın kahramanların kökenleri aynı olmayıp aşağıdaki özelliklerin birer birleşimidirler: Kadın kahramanlar çoğunlukla bir destan kişileridir. Ölmüş ünlü şahsiyetlerdir. Bir kahramanın kızı veya annesidirler. İyi bir devlet ya da toplum için ya kendi iradeleriyle ya da dış baskıyla intihara zorlanan bakire veya gelinlerdir. Bu özellikler kadın kahramanın ailesine ve bulunduğu topluma onur ve gurur verir. *Heroine* diğer kadınlar için toplumsal bir model haline gelir. Bu durumda kült kurucu kadın kahramandan beklenenler, doğru ve adil işler yapması, tanrılara (kaderleri her nasıl olursa olsun) boyun eğmesi, birisinin yaptığı olumsuz işlerin sorumluluğunu üstüne alması ve son olarak da kendi beklentilerinden çok ailenin ve toplumun beklenti ve gereksinimlerini yerine getirerek özverili davranışlarda bulunmalarıdır. Böylelikle tapınıcılar, benzer bir kaderden sakınmayı ve kadın kahramanın ulaştığı o eşsiz manevi güce ulaşmayı umut ederler.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar:

Aristophanes: *Bulutlar*. Çev. A.S. Delilbaşı, İstanbul 1957

Herodotos: *Herodot Tarihi*. Çev. M.Ökmen-A.Erhat. İstanbul 1985

Hesiodos: *"İşler ve Günler"* (Hesiodos Eseri ve Kaynakları, çev. S. Eyüboğlu- A. Erhat), Ankara, 1977

Homeros: *Hymn to Demeter*. Ed. H.P. Foley. Princeton 1994

Homeros: *İlyada*. Çev. A. Erhat-A.Kadir, İstanbul 1984

Homeros: *Odysseia*. Çev. A. Erhat - A.Kadir, İstanbul 1984

Pausanias : *Description of Greece*. Vol. I-IV, ed. W.H.S., Jones. London 1918

Pindaros, *Lyricus*, Schroeder, O., *Olympian, Phytian, Nemean, Isthmian Odes*. 1900

Modern Kaynaklar:

Coldstream, J.N., 1976: "Hero-Cults in the Age of Homer" *Journal of Hellenistic Studies* , 96, 1976 s.8-17

Eliade, M., 2003: *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*.c.2. İstanbul

Farnell, L.W., 1921: *Greek Hero Cults and Ideas of Immortality*. Oxford

Finley, M.I., 1978 : *The World of Odysseus*. 2d rev.ed. New York

Fontenrose, J., 1959 : *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins*. Berkeley

Guthrie, W.K.C. 1955: *The Greeks and Their Gods*. Boston

⁵⁴ Nilsson, M.P., 1906 s. 292; Nausikaa top oyununu (Odysseus VI.100) ve Phemonoe heksametre ölçüsünü (Pausanias X, 5.7) bulmuştur.

Hollis, A.S. 1990: *Callimachus; Hekale*. Oxford 1990

IG IX : *Inscriptiones Graecae, consilio et auctoritate Academiae Litterarum (Regiae) Borussicae*. Berlin 1913

Kearns, S. 1989: "The Heroines of Attica" *Bulletin of the Institute of Classical Studies (BICS)* Suppl. 57 (1989) s.101-102

Lyons, D. 1996: *Gender and Immortality*. Princeton

Nilsson, M.P. 1906: *Griechische Feste von Religiöser Bedeutung*. Leipzig

Nilsson, M.P. 1971: *The Minoan-Mycenaean Religion and Its Survival in Greek Religion*. New York

Race, W. 1997 : *Pindar. Olympia Odes, Pythian Odes*. London